

TUIJA MONONEN JA PIIA TUONONEN

Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos

Kansalaisliikehdintä maaseudun kuntaliitoksissa

TIIVISTELMÄ

Kuntaliitoksia tehdään yleensä taloudellisista syistä ja palveluiden uudelleen organisoimiseksi. Osa liitoksista on vapaaehtoisia, osa pakollisia. Kuntaliitokset näyttäytyvät julkisuudessa ja tutkimuksissa usein vaikeina prosesseina. Tässä artikkelissa tarkastelemme kansalaisvaikuttamista itäsuomalaisilla kuntaliitosalueilla: aktivoituvatko kyläläiset liitostilanteissa ja miten. Tarkastelemme kuntaliitoksiin liittyvää kansalaisvaikuttamista maaseudun mielenilmausten (rural protests) viitekehyksessä. Tarkastelu perustuu sanomalehtiaineistoon. Neljää kuntaliitosprosessia koskeva lehtiaineisto osoittaa, että kuntaliitoksiin liittyy monenlaista eri asioiden puolesta ja vastaan aktivoitumista. Kansalaiset ja kyläläiset pyrkivät vaikuttamaan liitoksiin ja niiden seurauksiin esimerkiksi keräämällä nimilistoja, vaatimalla kansanäänestyksiä, kirjoittamalla aktiivisesti lehtiin ja jopa uhkaamalla erota emokunnasta.

Avainsanat: maaseutu, kuntaliitos, kansalaisvaikuttaminen, ruraali protesti (rural protest)

Kuntaliitokset näyttäytyvät julkisuudessa ja tutkimuksissa usein vaikeina prosesseina. Ne puhuttavat ihmisiä ja vaativat neuvotteluja, sovitteluja ja tiedottamista. Ne nostattavat myös monenlaisia tunteita. Kuntaliitoksia tehdään yleensä taloudellisista syistä ja usein erilaisten toimintojen ja palveluiden uudelleen organisoimiseksi. Liitoksiin liittyy sekä hallinnollisia että palveluiden määrään ja sijaintiin vaikuttavia muutoksia. Kari Leinamo (2009: 3) on todennut kuntaliitosvauhdin Suomessa nopeaksi ja tämän takia niiden alueellisen ennakkoinnin vaikeaksi. Hän toteaa niin ikään, että kuntaliitoksiin liittyvää muutosta ei tavallisesti kyseenalaisteta, vaan liitoksia pidetään edistyksellisinä ratkaisuina. Liitokset näyttävät liian usein johtavan pettymyksiin, kun useimmat liitosprosesseissa annetut lupaukset eivät pidä (esim. Rannikko 2009; Leinamo 2010). Liitoksista seuraa yleensä lakkauksia, keskittämistä ja supistamisia.

Tätä seikkaa vasten ei ole yllättävää, että kuntaliitoksiin liittyy paikallistasolla monenlaista liikehdintää ja aktivoitumista. Tarkastelemme tässä artikkelissa lehtiaineistoon perustuen kuntaliitoksiin liittyvää maaseutukunnissa tapahtuvaa kansalaisvaikuttamista. Etsimme sanomalehtiaineistos-

ta, millaisia kansalaisvaikuttamisen tapoja esimerkiksi oleviin kuntaliitosprosesseihin liittyy, ja millaiset asiat saavat ihmiset aktivoitumaan. Julkinen keskustelu tuottaa tietoa käsiteltävästä ilmiöstä ja esimerkiksi kuntaliitoksissa lehtikirjoittelu muo-
vaa kuvaa uudesta kunnasta (Väliverronen 1996; Kumpulainen & Sihvonen 2009b). Kuntaliitoksia valmisteltaessa sanomalehdet välittävät tietoa kuntalaisille ja samalla tulkitsevat virkamiesten ja päättäjien näkemyksiä, suunnitelmia ja päätöksiä. Kunta tiedottaa suunnitelmista ja päätöksistä omilla verkkosivuillaan ja sanomalehdissä. Sanomalehdillä on merkittävä rooli, koska ne seuraavat, kommentoivat ja pitävät yllä yleistä kansalaiskeskustelua liitosprosessin aikana lähes päivittäin. Lehdet toimivat kuntaliitosprosessissa viestin siirtäjinä, mutta myös prosessin muokkaajina. (Kumpulainen & Sihvonen 2009b: 24–25.)

Tarkastelun kohteena ovat Nilsin kaupungin toteutumaton liitos Kuopion kaupungin kanssa (2002–2003), Kangaslammen kunnan liitos Varkauden kaupunkiin (1.1.2005 alkaen), Kiihtelys-
vaaran ja Tuupovaaran kuntien liitos Joensuun kaupunkiin (1.1.2005 alkaen) ja Karttulan kunnan liitos Kuopion kanssa (1.1.2011 alkaen). Kuntaliitoksia on tehty Suomessa jo vuodesta 1934 lähtien, mutta kaksi suurempaa aaltoa asettuvat vuosiin 1967–77, jolloin toteutui 63 liitosta ja vuosiin 2005–2011, joiden aikana toteutui 68 liitosta (Kuntaliitto 2012). Tarkastelun kohteena ovat kuntaliitokset ja liitosaike paikantuvat ajallisesti eri tavoin. Tarkastelluista liitoksista kolme asettuu toiseen liitosaaltoon, jonka taustalla on kunta- ja palvelurakenteen uudistamiseen pyrkivä Parashanke. Nilsin ja Kuopion liitoskaavailu ajoittuu aaltojen väliin.

Artikkeli perustuu Maa- ja metsätalousministeriön rahoittamaan tutkimushankkeeseen *Tehdään se itse – kansalaisvaikuttamisen uusi aika maaseudulla. Tutkimus palveluiden uudelleen organisoitumisesta maaseudulla*. Tuupovaaran ja Kiihtelysvaaran liitosta Joensuun kaupungin kanssa käsittelevä osa perustuu Piia Tuonosen pro gradu –tutkielmaan (2010).¹

1 Tutkimuksessa tehtiin myös Kangaslamella ja Karttulassa yhteensä 24 kyläaktiivien haastattelua sekä koko tutkimukseen liittyen 5 avaininformanttien haastattelua. Aktiivien haastattelussa käydään läpi kansalaisvaikuttamista toimijoiden näkökulmasta. Tätä aineistoa käsitellään toisaalla.

Maaseudun mielenilmaukset ja protestointi

Kuntaliitoksiin liittyvien tutkimusten kohteena ovat olleet niin liitosprosessit ja liitosta edeltävä aika (esim. Puustinen 1998; Kumpulainen & Sihvonen 2009a; 2009b; Pyy 2009) kuin kuntaliitosten jälkeinen aika ja liitosten vaikutukset (esim. Moisio & Uusitalo 2003; Haveri & Nieminen 2003; Leinamo 2004; 2010). Näkökulmat vaihtelevat. Esimerkiksi Elina Laamanen (2007) on analysoinut kuntaliitoskeskustelua valtadiskurssin viitekehyksessä, Piia Tuononen (2010) on tarkastellut kuntaliitosta kylätutkimuksen raameissa ja Pertti Rannikko (2009) paikallisyhteisöjen ja identiteetin muutoksen näkökulmasta. Käsillä olevan tutkimushankkeen suunnitellut dosentti Mikko Kumpulainen oli kiinnostunut siitä, miten kuntaliitoksiin liittyvää kansalaisten aktivoitumista voisi tarkastella teoreettisesti ja käsitteellisesti (Kumpulainen 2007). Vaihtoehtoja tarkasteluun on useita. Esimerkiksi toimijaverkostoihin keskittyvä lähestymistapa (esim. Murdoch 2000) antaisi mahdollisuuden tarkastella liitoksiin liittyviä vallan ja vastuun verkostoja ja liittoutumia sekä näiden syntymisen taustalla vaikuttavaa käännyttämistä ja suostuttelua. Poliittinen retoriikka puolestaan mahdollistaisi suostutteluun ja argumenttaation syventymisen yksityiskohtaisemmin (esim. Palonen & Summa 1996).

Protestoinnin ja kansalaisaktiivisuuden lisääntymisen maaseudulla on kansainvälinen ilmiö (esim. Woods 2008; vrt. kuitenkin Cheshire & Lawrence 2004). Koska kuntaliitoksiin liittyy selkeästi liikehdintää ja aktivoitumista, valikoitui viitekehykseksemme maaseudun mielenilmaukset (rural protest eli ruraali protesti) ja pohdinnat mahdollisesta maaseudun liikkeestä (rural movement). Kansainvälisessä maaseutututkimuksessa protestoinnin ja liikehdinnän tarkastelu ja analysointi vilkastui 1990-luvulla (esim. Murdoch & Marsden 1995; Reed 2004a; 2004b; Woods 2003; 2006; 2008). Suomalaisessa maaseutututkimuksessa se edustaa uutta näkökulmaa kuntaliitoksiin.

Kansalaisaktiivisuus on Suomessa kanavoitunut perinteisesti muodollisten järjestöjen kautta (Lindholm 2005: 19; Rasimus 2006: 17–18). Epävirallisen kansalaistoiminnan merkitys on kasvanut ja

sen muodot ovat vallanneet alaa perinteiseltä valtiollisen politiikan alueelta. Oma-aloitteinen kansalaistoiminta on lisääntynyt ja on todettu, että kansalaisten mielipide välittyy päätöksentekijöille puolueita paremmin kansalaisliikkeiden kautta. Poliitiikka ei ole vain tiettyihin yhteiskunnan instituutioihin yhdistyvää, vaan se on laajentunut käsittämään monenlaisia toimijoita ja toimintamuotoja. Ryhmät ajavat asioitaan esimerkiksi hyödyntämällä perinteisiä keinoja, kuten kansalaisadresseja, mutta myös suoran toiminnan osuus on kasvanut. (Juppi ym. 2004: 268–269.)

Kollektiivinen toiminta erotetaan usein yhteiskunnallisesta liikkeestä. Toiminnan kesto vaihtelee, eivätkä hetkelliset purkaukset välttämättä muunnu yhteiskunnalliseksi liikkeiksi. Yhteiskunnallisen liikkeen käsite on melko tarkasti rajattu ja viittaa tietyt edellytykset täyttävään kollektiiviseen toimintaan. Silti käsitteen käyttö on ollut kirjavaa ja se venyy tarpeen mukaan hyvin erilaisten organisaatioiden kuvauksiin ja konteksteihin. (Rasimus 2006: 58.) Analyttisenä käsitteenä yhteiskunnallisella liikkeellä viitataan kollektiivisen toiminnan muotoihin, joilla on yhteiset tavoitteet ja keinot, ja joilla on ajallista jatkuvuutta. Liikkeillä on vuorovaikutusverkosto ja oma identiteetti ja ne toimivat usein edustuksellisten poliittisten kanavien ulkopuolella. Ne ovat muuttuvia ja dynaamisia, mutta niiden ajallinen jatkuvuus ei edellytä muodollista organisaatiota. (Ilmonen 1998: 15–16; Rasimus 2006: 62.)

Yhteiskunnalliselle liikehdinnälle ovat ominaisia sykliset nousut ja laskut (ks. Lehtinen & Rannikko 1994; Väliaverron 1996: 46–50). Esa Konttinen ja Jukka Peltokoski (2000; 2004) ovat erotelleet suomalaisista ympäristöprotesteista neljä aaltoa. Ensimmäinen protestiaalto koettiin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Siihen ei vaikuttanut mikään selkeä tapahtuma, vaan ylipäänsä ympäristön saastuminen ja metsäkysymys sekä yleinen kansainvälinen herääminen ympäristökysymyksiin. Toinen, erityisesti paikallisiin ympäristökamppailuihin perustunut aalto seurasi kymmenen vuotta myöhemmin Kojjärvi-liikkeen vanavedessä. Tähän aaltoon kuuluu muun muassa Ilomantsissa vaikuttanut Hattuvaara-liike ja ydinvoiman vastainen liike. Kampailut olivat yleensä paikallisia eikä niillä ollut yhtenäistä johtoa. Puhuttiin vaihtoehto- ja ruohonjuuritason liikkeis-

tä. Protestipotentiaali oli kuitenkin laajalle levinnyt. Kolmannelle aallolle olivat tyypillisiä erityisesti vanhoja metsiä koskevat konfliktit (esim. Kessi- ja Talsakangas-liikkeet). Neljäs aalto syntyi ensisijaisesti eläinaktivistien toiminnasta, mutta myös ilmastonmuutos ja ruoan geenimuuntelu ovat keskeisiä toimintaan motivoivia asioita. Liikkeellepanevana tapahtumina tälle aallolle olivat Pohjanmaan turkiskiskut 1990-luvun alkupuolella. (Konttinen & Peltokoski 2004: 163, 174–177.)

Yhteiskunnalliset liikkeet kertovat tiettyyn aikaan ja yhteiskuntaan liittyvistä ilmiöistä. Ne kertovat ajalle ominaisista ristiriidoista ja tyytymättömyydestä. Liikkeet on tapana erotella vanhoihin ja uusiin liikkeisiin. Vanhoja liikkeitä ovat esimerkiksi työväenliike ja agraariliike. Niiden tavoitteisiin kuului pyrkimys yhden yhteiskunnallisen ryhmän etujen ajamiseen. (Konttinen & Peltokoski 2004: 41; Rasimus 2006: 65–66.) Maaseudulla protestoivat ryhmät voidaan jakaa niin ikään vanhempiin ja uudempiin. Aiemmin näkyvimpiä maaseudun edustajia ja puolustajia olivat maatalouden järjestöt ja maanviljelijät. Maaseudun intressit olivat tuolloin yhtä kuin maatalouden intressit ja viljelyjärjestöjen ensisijainen tavoite oli puolustaa viljelijöiden taloudellisia etuja. (Woods 2003: 310–311; ks. myös Kijärvi 2002.)

Uudempien liikkeiden synty sijoitetaan usein niin kutsuttujen pehmeiden arvojen nousuun yhteiskunnassa. Toimijoiden motiivit liittyvät esimerkiksi arkielämän kysymyksiin ja elämänlaatuun rakenne- ja järjestelmäkeskeisyyden sijaan. Toiminnan painopiste on siirtynyt pois materiaalisista intresseistä ja uusia yhteiskunnallisia liikkeitä onkin nimitetty sosiokulttuurisiksi tai identiteetti-liikkeiksi. (Rasimus 2006.) Woods (2003; 2008) on niin ikään todennut, että monissa uudempien maaseudulla toimivien ryhmien mielenilmauksissa materiaalistien päämäärien sijaan painottuvat aiempaa enemmän maaseutuidentiteetti ja elämänlaatu sekä maaseudun kulttuuriset intressit. Uudemmat ryhmät eivät välttämättä halua olla mukana virallisessa päätöksenteossa, kun taas vanhemmat ryhmät kuuluvat yleensä paikallisiin poliittisiin päätöksentekijöihin. Uudempia ryhmiä kiinnostaa toiminta, joka saa julkisuudessa huomiota (esim. Ilmonen 1998; Konttinen & Peltokoski 2004; Ra-

simus 2006), ja ne ovat kiinnostuneita puolustamaan maaseutua ulkoiselta uhalta. Luonteeltaan ne ovat usein epämuodollisia, tunneperäisiä, lyhytaikaisia ja toimivat ruohonjuuritasolla. Koko ryhmää edustavaa johtajaa ei välttämättä ole.

Protestoimalla maaseudulla asuvat puolustavat tai vastustavat jotain asiaa, kuten tien rakentamista, tuulivoimalapuistoa, paikallisia palveluita, uusia asuinalueita, merkittävän työnantajan päätöstä siirtää työt muualle tai kuntaliitosta. Protesti voi näyttäytyä rajatusti yhtä asiaa koskevana, mutta yleensä siihen liittyy laajempaa maaseudun ja asukkaiden oikeuksien ja päätäntävällän puolustamista (esim. Björn 2003). Paikalliset asukkaat voivat kokea perinteisen maaseudun elämäntavan uhatuksi, jos jokin ulkoapäin asetettu tai määrätty kansallinen tai globaali ilmiö toteutuu tai jää toteutumatta. Laajemmin tällainen protestointi on tulkittavissa myös maaseudun merkityksen sekä käyttötarkoituksen ja -oikeuksien puolustamiseksi. (Woods 2003: 309; myös Woods 2006; Kiijärvi 2002.)

Protestit voivat olla paikallisia, joskin sama ilmiö voi näkyä monessa paikassa erilaisina paikallisina reaktioina riippuen paikan taloudellisesta, kulttuurisesta ja poliittisesta historiasta (Larsen 2008; Woods 2008). Ne eroavat toisistaan laajuudeltaan, kestoltaan, sijainniltaan sekä poliittiselta vaikuttavuudeltaan. Ideologinen tausta ja strategiat vaihtelevat, ja protestien leviämiseen liittyy nousu- ja laskukausia. Monet suomalaisella maaseudulla koetut protestit ovat kytkeytyneet selkeästi ympäristökysymyksiin ja -konflikteihin sekä niihin liittyviin intressiristiriitoihin. Laajemmin ja näkyvästi suomalaista maaseutua puolustettiin esimerkiksi Suomen EU-jäsenyysneuvottelujen aikana ja Natura 2000-ohjelmaan liittyen. Monissa tapahtumissa on ollut mukana myös ulkopuolisia toimijoita ja maaseudun asukkaisiin on vedottu myös ulkopuolelta. (esim. Lehtinen & Rannikko 1994; Kiijärvi 2002; Katajala 2002; Woods 2003; Björn 2003.)

Protestoinnin tavat vaihtelevat. Yleisiä tapoja protestoida ovat esimerkiksi seminaarit ja erilaiset kokoontumiset, vetoomukset, kansalaistottelemattomuus, valitukset ja mielenosoitukset (Konttinen & Peltokoski 2004). Jotkut voivat protestoida vaikka käyttämällä vanhaa postinumeroa kuntaliitoksen

jälkeen (Rannikko 2009). Ilomantsissa vaikuttanut Hattuvaara-liike pysäytti vuonna 1974 vesakko-myrkytyskoneen ajamalla sen tielle autoja. Samana vuonna hattuvaaralaiset piirittivät pienkoneen, jonka aikomuksena oli nousta myrkyttämään vesakkoja. Vuonna 1980 Metsähallitus aikoi myrkyttää noin 200 hehtaarin alueen lähellä Hattuvaaraa. Joukko luonnonsuojelijoita pystytti leirin ja poisti metsästä valkoisia, myrkytysalueen merkitsemiseen käytettyjä muovipusseja. Kyläläiset antoivat leiriläisille täyden tuen, mutta painottivat keinojen laillisuutta. He eivät olleet valmiita kuitenkaan uhmaamaan Metsähallitusta, joka työllisti monia alueen asukkaita. Paikallisten mielestä tehometsätalous ruiskutuksineen uhkasi jokamiehen oikeuksia. (Björn 2003: 111–113.) Pohjois-Karjalassa vaikutti myös Lillukanvarsi-liike, joka vastusti valtion metsien luovuttamista Enso-Gutzeitin ajaman Metsä-Karelia -nimisen selluloosatehtaan takuumetsiksi. Liikkeen jäsenet järjestivät mielenosoitusmarssin ja kansalaiskokouksen sekä keräsivät kansalaisadressin metsien säilyttämisen puolesta. Vastustamisen taustalla oli myös se tosiasia, että paikalliset eivät pitäneet ulkopuolelta sanellusta ohjauksesta. Ilomantsilaiset puolustivat rajaseudun asukkaita, elämäntapaa ja toimintoja. (Björn 2003: 115–116.)

Media, aineisto ja menetelmät

Media on keskeinen vaikuttamisen kanava. Sen avulla toimijat tavoittelevat huomiota ja julkisuutta (esim. Konttinen & Peltokoski 2000.) Kansalaisryhmät tavoittelevat päättäjien huomiota ja politisoivat asioita median välityksellä. He kamppailevat ongelmien määrittelystä ja haastavat vallitsevia merkityksiä. Lisäksi he määrittelevät identiteettiään ja hakevat kannatusta sekä tavoitteilleen että toiminnalleen. (Juppi ym. 2004: 269–270.)

Kuntaliitosprosessissa tiedotuksella ja julkisella keskustelulla on keskeinen rooli. Prosessin onnistumisen kannalta sen valmistelun ja vaikutusten pohdintojen avoimuutta pidetään tärkeänä. Liitosprosessin vaiheista ja tehdystä liitossopimuksesta kerrotaan kuntien tiedotuksen rinnalla mediassa. (Kumpulainen & Sihvonen 2009b: 20.) Sen lisäksi, että liitosprosessissa tiedotetaan avoimesti sen virallisista vaiheista, osallistuvat myös kuntalaiset

liitoskeskusteluun kirjoittamalla lehtiin mielipiteitä ja kannanottoja. Lehdissä myös kerrotaan liitosprosessiin liittyvistä tapahtumista.

Kaikissa tämän tutkimuksen esimerkkitaapauksissa aineistoina ovat olleet sanomalehtikirjoitukset. Keräsimme aineiston alun perin tutkimuksen tausta-aineistoksi, jonka avulla muodostui kuva kohteena olevista liitosprosesseista. Lehtiaineiston tarkastelussa luimme jutut läpi ja luokittelimme ne sen mukaan, puhuttiinko niistä kuntalaisten kuntaliitosliikhehdinnästä vai ei. Tämän jälkeen kirjoitimme kuntaliitosprosesseista lyhyet kertomukset, joissa kerrotaan liitokseen liittyvää kansalaisvaikuttamisesta. Tarkoitus ei ole ollut tehdä liitosliikhehdintää koskeviin juttuihin liittyvää määrällistä analyysia, vaan etsiä aineistosta niitä keinoja ja tapoja, joilla kuntalaiset ovat pyrkineet vaikuttamaan liitosprosessin aikana. Mieli-pidekirjoittelu on yksi tapa, mutta löytyykö aineistosta muita tapoja?

Keskityimme analyysissä liitosprosessista käyttyyn keskusteluun ja kansalaisvaikuttamiseen ja sen muotoihin: millaisesta kansalaisvaikuttamisesta lehtien jutuissa kirjoitetaan mielipiteenilmaisun lisäksi, ja mitkä teemat aktivoivat kansalaisia? Kansalaisliikhehdinnän tavat nousevat siis aineistosta. Tutkimuksen eräänlaisena runkona tai käsittekarttana toimii maaseudun mielenilmauksiin ja liikkeisiin liittyvä keskustelu käsitteineen. Aineiston analyysillä on näin sekä aineistolähtöisen että teorialähtöisen aineiston laadullisen erittelyn piirteitä. Teorialähtöisessä erittelyssä aineiston luokittelu perustuu jo tiedettyyn käsitejärjestelmään, teoriaan tai viitekehukseen, kun esimerkiksi aineistolähtöisessä erittelyssä käsitteet muodostuvat aineistosta. Teorialähtöinen analyysi perustuu analyysirunkoon, jonka avulla tarkastellaan esimerkiksi tutkitavan ilmiön ulottuvuuksia ja ominaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2004: 99–101, 116.)

Tarkasteltu aineisto käsitti yhteensä 467 juttua:

- 71 juttua (22 mielipidettä) Pitäjäläinen-lehdestä 2002–2003 (ilmestyy 2 kertaa viikossa)
- 129 juttua (38 mielipidettä) Warkauden Lehdestä loppusyksy 2002–2004 (ilmestyy 6 kertaa viikossa)
- 27 juttua (7 mielipidettä) Savon Sanomista 2008–2010 (ilmestyy joka päivä)

- 240 juttua (16 mielipidettä) Karjalaisesta 2003–2004 (ilmestyy joka päivä)

Lehtiaineistoissa Kuopion ja Nilsiänsä sekä Joensuun, Kiihtelysvaaran ja Tuupovaaran sekä Kangaslammin ja Warkauden liitoksessa mukana ovat kaikki liitosta käsittelevät jutut. Pitäjäläinen-lehden jutut keräsimme Kuopion kaupunginkirjastosta. Warkauden Lehti toimitti meille kunta-liitosta koskevat jutut sähköpostin liitteinä. Mielipiteet keräsimme lehden toimituksessa. Warkauden Lehdellä ei ole mielipiteisiin tekijänoikeuksia, minkä vuoksi niitä ei voinut lähettää sähköpostilla. Karjalaisen aineistosta osan saimme Mikko Kumpulaiselta ja Jukka Sihvoselta ja täydensimme aineistoa Karjalaisen toimituksessa. Savon Sanomien aineiston saimme sähköpostilistauksena lehden toimituksesta ja sitä on täydennetty myöhemmin. Seuraavaksi käymme lehtiaineiston perusteella läpi tarkasteltavana olevat kuntaliitosprosessit sekä niihin liittyvän liikhehdintää ja aktivismin. Sen jälkeen katsomme liikhehdintää perusteellisemmin.

Nilsiänsä ja Kuopion toteutumaton liitos

Pohjois-Savossa sijaitsevasta noin 6500 asukkaan Nilsiästä tuli kaupunki maaliskuussa 1998. Kaupunki profiloitui vahvasti ruoantuotantoon ja matkailuun. Kaupunki tunnetaan vahvasta maatilataloudesta sekä Tahkovooren matkailualueesta. Nilsiällä ei ole yhteistä rajaa Kuopion kanssa.

Nilsiänsä ja Kuopion liitoskeskustelu alkoi Pitäjäläisessä huhtikuussa 2002 ja jatkui seuraavan vuoden huhtikuuhun. Alusta alkaen liitokseen suhtauduttiin Nilsiänsä epäilevästi ja yhdistymistavoite tuotti mielipidekirjoituksia koko vuoden ajan. Lehden toimitus varautui kansalaiskeskustelun käynnistymiseen ja lupasi liitoskeskustelulle palstatilaa.

Nilsiänsä ja Kuopion liitoksessa huoli identiteettistä ja sen puolustaminen nousivat keskeisiksi teemoiksi lehden kirjoittelussa. Lehden toimitus järjesti leikkimielisen kilpailun, jossa etsittiin ehdotuksia uuden kunnan nimeksi. Kuntalaiset aktivoituivat ja kilpailuun tuli paljon ehdotuksia (Pitäjäläinen 1.5.2002). Savon matkailun symbolit, Kuopion Puijon torni ja Nilsiänsä Tahkovoori

olivat innostaneet useita kilpailuun osallistujia. Lisäksi kilpailussa ehdotettiin nimiä, jossa näkyisivät kummankin kaupungin nimet. Vaikka nimikilpailu oli leikkimielinen, se sai aikaan vilkkaan keskustelun mahdollisen uuden kaupungin nimestä ja todisti liitoksen jälkeisen nimen kuntalaisille merkitykselliseksi.

Kirjoittelussa käytiin läpi alusta alkaen hyvin laajasti liitosta puolustavat ja vastustavat argumentit. Liitoksesta ei katsottu olevan Nilsialle hyötyä, mutta kielteisiä vaikutuksia olisi sen sijaan paljon. Yhden mielestä kunnan peruspalvelut huononisivat, toinen arveli niiden pysyvän paikallisina. Työtömyys lisääntyisi, kaksi köyhää yhdistyisi, päätösvalta ja itsenäisyys menetettäisiin. Koko liitos olisi suuri kupla. Perusteluja vastustamiselle löytyi lisää. Syrjäkyltien koulut lakkautettaisiin, Nilsiiä taantuisi ja kaupankäynti kutistuisi. Tulevaisuutta maalatettiin mielipidekirjoittelussa synkäksi. Nilsiiästä tulisi liitoksen jälkeen unohduksen kaupunki, läpiajo paikka – jos sitäkään. Kuntaliitoksessa oli kyse perinteistä, identiteetistä ja nimestä. Nilsiiä ei pian enää olisi. (Pitäjäläinen 30.9.2002.)

Erityisesti pohdintaa koko vuoden ajan aiheutti kuntaliitosidean alullepanija. Salamyhkäisesti esille tuotu ajatus Nilsiiän ja Kuopion kuntaliitoksesta nähtiin koomisena, jopa ironisena. Yhden mielipidekirjoittajan mukaan kukaan johtava virkamies ei ollut tunnustautunut idean isäksi (Pitäjäläinen 3.10.2002). Vaikka nilsiäläiset kysyivät asiasta useasti mielipidekirjoituksissaan, kukaan ei vastannut. Eräässä värikkäässä mielipiteessä todetaan, että liitoksen myötä nilsiäläiset joutuisivat orjuuteen ja tyytymään armopaloihin, kun ahne ja omia ongelmia pullisteleva iso Kuopio söisi pienempänsä (Pitäjäläinen 7.10.2002). ”Ärtyneitten joukko” kysyi, kuka uskaltaisi laittaa nimilistan liitoksen vastustamiseksi. Tämä joukko uhkasi muuttaa pois Nilsiiästä, jos liitos toteutuisi. (Pitäjäläinen 10.10.2002.) Yhden kirjoittajan mielestä Nilsiiän olisi parempi miettiä liittymistä Helsinkiin; silloin helsinkiläiset voisivat lasketella kotikunnassaan (Pitäjäläinen 4.11.2002). Joku pohti, pitäisikö nilsiäläisyyttä korostaa liitoksen jälkeen laittamalla nimeksi Suur-Nilsinki. Nimi muistuttaisi suurkaupunkia ja sen vilinää, mutta nilsiäläinen agraarikulttuuri-

perimä loistaisi alta. (Pitäjäläinen 1.5.2002.)

Demokratiaan vedoten nilsiäläiset kannattivat kansanäänestystä kuntaliitoksesta useasti läpi vuoden. Liitokseen liittyvä niin ikään usein esillä ollut pelko oli päätöksenteon loitoneminen. ”Herrat” tekisivät omia päätöksensä eikä kuntalaisia kuunneltaisi. Kuntalaisten epävarmuutta pidettiin ymmärrettävänä, koska tietoa liitoksen seurauksista ei ollut. (Pitäjäläinen 23.9.2002.)

Pitäjäläinen -lehti toimi koko keskustelun ajan aktiivisena toimijana ja keskusteluun motivoijana. Se järjesti kuntalaisille ”kansanäänestyksen”, jossa oli mahdollisuus ilmaista mielipiteensä liitoksesta. Vastauksia tuli 248 ja vajaat 80 prosenttia vastaajista oli liitosta vastaan. Päätäjien olisi lehden mukaan huomioitava tämä tulos. Liitokselle ei ollut julkisuudessa edelleenkään kerrottu minkäänlaisia perusteluita. Eikö niitä ollut vai olisivatko ne kenties kielteisiä? Kyselyn tulokset otsikoitiin ponnekkaisesti ”Nilsiiän pidämme omiana kuntana”. Lehden päätoimittaja totesi, että liitoksen toteutumisen kannalta ei näytä hyvältä, jos puolet kuntalaisista vihaa jo pelkkää ajatusta. Lisäksi tuntui turhalta haikaila liitoksen perään, kun 435 nilsiäläistä vaati kansanäänestystä. (Pitäjäläinen 3.4.2003.) Huhtikuun 7. päivä uutisoitiin, että liitos ei toteudu. Valtuustossa ei ollut riittävän suurta kannatusta asian eteenpäin viemiseksi. Kosiomatka oli tulokseton. (Pitäjäläinen 7.4.2003.)

Tiedonpuute ja syllisen etsintä kunnan virkamiehistöä leimasivat keskustelua Nilsiiässä. Liitoksen lähtökohdista ja perusteista ei keskusteltu avoimesti, ja lehtikirjoittelun perustella kuntalaiset eivät edes tieneet, kuka liitosaloitteen oli tehnyt. Tämä todennäköisesti lisäsi liitosvastaisuutta. Mielipiteitä vahvistettiin menneisyydestä ja perinteistä kumpuavilla argumenteilla: kuntalaiset eivät halunneet Nilsiiä-nimen häviävän. Samalla keskeiset teemat kietoutuvat yhteen. Päällimmäisenä liitoskeskustelussa oli kuitenkin tiedonpuute. Nilsiiäläiset peräsivät tietoja liitosasiasta ja kritisoivat päättäjiä; tavallisten ihmisten pitäisi tietää missä mennään. Vaikka Nilsiiä oli liitoskeskustelun alullepanija, liitoksen vastainen liikehdintä oli siellä voimakasta ja paikkakunnalla odoteltiin Pro Nilsiiä -liikkeen syntymistä. Kuopio oli monien mie-

lestä kiinnostunut liitoksesta vain Tahkon takia. Nilsissä vaadittiin liitoksesta myös kansanäänestystä, mutta sitä ei järjestetty, koska tappio olisi ollut selvä. Vahva oppositio kuntaliitosta vastaan oli syntynyt ennen kuin perusteita liitokselle oli edes esitetty.

Kangaslammien ja Varkauden liitos

Kangaslampi oli pinta-alallisesti laaja noin 1600 asukkaan kunta, jossa oli kolme isompaa kylää: Harjuranta, Kangaslammien kirkonkylä ja Viljolahti. Näistä Harjuranta sijaitsee noin kahdeksan kilometrin päässä Varkaudesta ja kirkonkylä noin 25 kilometrin päässä. Viljolahdelta on Varkauteen matkaa reilut 50 kilometriä. Kangaslampi kuului aiemmin Etelä-Savoon, mutta on vaihtunut osaksi Pohjois-Savon maakuntaa. Kangaslammien kehitys on perustunut maa- ja metsätalouteen, kun taas Varkaus on selkeästi teollisuuskeskus. Kangaslammella kunnallispolitiikassa keskustalla on ollut enemmistö valtuustossa. Varkaus on puolestaan ollut vasemmistoenemmistöinen kaupunki. (Lehtola 2008: 92–93.)

Kuntaliitoskeskustelu alkoi Kangaslammella 2000-luvun alussa. Ensimmäiset kokoomuslaiset kunnallispolitiikot ehdottivat liitosta, sen jälkeen työväenyhdistys ja sosiaalidemokraatit jättivät kuntaliitosaloitteen. Prosessi eteni ristiriitaisissa tunnelmissa. Puoluepoliittiset kiistat olivat keskeinen osa prosessia. Oikeiston edustajat riitelivät keskenään. Keskustapuoluetta pidettiin pahana, koska se vastusti liitosta. Närää aiheuttivat myös taloudelliset ongelmat. Erään mielipidekirjoituksen mukaan ”kepulaiset seitsemässä vuodessa ajoivat Kangaslammien konkurssiin” (Warkauden lehti 24.8.2004).

Kunnan ohella joukko aktiivisia kuntalaisia järjesti kylillä liitokseen liittyviä tilaisuuksia. Liitosmahdollisuuden selvittämisessä painopisteenä olivat kuntalaisten palvelut ja sen teki ulkopuolinen, puolueettomana pidetty taho. Kuntalaiset kritisoiivat liitospalvelusta pintapuoliseksi. Vuonna 2002 liitosta kannattanut kansanliike teki kuntalaisaloitteen kansanäänestyksen puolesta (Warkauden lehti 19.12.2002). Leppävirta oli mukana prosessin alussa toisena mahdollisena liitoskumppanina ja kesäkuussa 2003 Kangaslammien kunnanhallitus

lähetti sekä Varkauden että Leppävirran kaupunginhallitukselle kuntaliitokseen liittyvän toivelistan (esim. Warkauden lehti 5.7.2003). Listalla oli toiveita korvamerkityistä luottamuspaikoista, isoista investoinneista ja palveluiden ja henkilöstön aseman turvaamisesta. Tämä ”joulupukin lahjalista” johti vilkkaaseen keskusteluun.

Liitokseen liittyvä kansanäänestys ja päätöksenteo puhuttivat kuntalaisia. Elokuussa 2003 Kangaslammien kunnanhallitus päätti luopua kansanäänestyksestä (Warkauden lehti 14.8.2003), vaikka kunnanvaltuusto oli edellyttänyt sen järjestämistä kuntaliitosselvitysaloitteen yhteydessä. Lopulta liitoksesta järjestettiin neuvoo-antava kansanäänestys tammikuussa 2004. Reilut 68 prosenttia äänestyseseen osallistuneista äänioikeutetuista kannatti liitosta. (Warkauden lehti 26.1.2004.) Kuntaliitosso- pimuksista ei tullut huomautuksia ja valtioneuvosto vahvisti liitospäätöksen.

Liitosneuvotteluissa oli sovittu, että Kangaslampi pidättäytyisi vielä itsenäisenä kuntana velan otosta ja hoitaisi vain normaalit velvoitteensa. Neuvotteluissa ei kuitenkaan ollut sovittu kirjallisesti Kangaslammilla vuonna 2004 tehtävistä investoinneista. Niinpä Kangaslammien kunnanhallitus päätti laittaa täytäntöön valtuuston laatiman, noin 240 000 euron suuruisen investointilistan. Liitosneuvotteluissa kunnan neuvottelijoina olleet katsoivat silloin tehdyn herrasmies-sopimuksen sitovan kuntaa. Kunnan johdon mukaan investointilistan täytäntöönpano ei kuitenkaan ollut ristiriidassa yhdistymissopimuksen kanssa. (Warkauden lehti 23.6.2004; 25.6.2004.)

Investointilistasta tehtiin Kuopion hallinto-oikeuteen kunnallisvalitus, jonka allekirjoitti 12 kangaslampista. Heistä kahdeksan oli kunnallisia luottamusmiehiä, loput muita kuntalaisia. Heidän mielestään investointilistan toteuttaminen rikkoisi Varkauden kaupungin ja Kangaslammien kunnan välistä suullista sopimusta. Valituksessa todettiin, että Kangaslammien kunnanvaltuusto oli ylittänyt toimivaltansa myöntäessään varoja hankkeille. Lisäksi todettiin, että kunnan pitäisi ottaa lisälainaa hankkeiden toteuttamiseen. (Warkauden lehti 1.7.2004; 24.8.2004.) Kuopion hallinto-oikeus hylkäsi valituksen. Hallinto-oikeuden mukaan valtuusto ei ylittänyt toimivaltaansa hyväksyessään

määrärahan vuoden 2004 lisätalousarvioon, vaan investoinnit liittyivät Varkauden ja Kangaslammin yhdistymiseen (Varkauden lehti 2.12.2004).

Kuntaliitoksen lähestyessä vuoden 2004 lopulla perustettiin Kangaslampi-seura, jonka tavoitteena oli alueen etujärjestönä toimiminen, yhteydenpito kunnallishallintoon ja päätöksentekoon vaikuttaminen. Kangaslammen ja Varkauden liitos tuli voimaan vuoden 2005 alussa. Vain reilut kolme kuukautta tämän jälkeen Varkauden kaupungin koulutuslautakunta teki esityksen Harjurannan koulun lakkauttamisesta. Koulun lakkauttamisuhka sai aikaan valtavan mielipideaallon. Koulun lakkauttamisesta päätettiin lopulta kolmannella päätöskierroksella ja koulun viimeinen kevätjuhla järjestettiin toukokuussa 2008.

Kiihtelysvaaran, Tuupovaaran ja Joensuun kuntaliitos

Tuupovaaran ja Kiihtelysvaaran kunnat sijaitsevat Itä-Suomessa. Ennen kuntaliitosta ne olivat pinta-alaltaan laajoja, mutta asukasluvultaan pieniä. Molempien asukasluku vuonna 2003 oli alle 3000, joskin Kiihtelysvaarassa sen ennustettiin nousevan tulevaisuudessa Joensuun läheisyyden takia. Tuupovaaran väkiluku näytti vähenevän entisestään. Tuupovaaran ja Kiihtelysvaaran kuntien ja Joensuun kaupungin kuntaliitoshanke käynnistyi tammikuussa 2003. Tuupovaaran kunta teki Kiihtelysvaaran kunnalle aloitteen liitosselvityksen käynnistämisestä. Esitys tuli kuntalaisille yllätyksenä, sillä yhteistyö oli tähän asti ollut vähäistä ja todennäköisemmät liitoskumppanit olivat muissa lähikunnissa. Kiihtelysvaara kiinnostui liitosselvityksestä ja Vaarakunnat (Sanomalehti Karjalaisessa Kiihtelysvaarasta ja Tuupovaarasta käytetty nimitys) kysyivät yhdessä Joensuun kaupunkia mukaan. Toukokuussa 2003 Joensuu vastasi myöntävästi. Kiihtelysvaaran eteläiset kylät ry oli liitoksessa aktiivinen keskustelija ja se julkisti paikallis- ja maakuntalehdessä hallituksensa kannanoton ja järjesti paneelikeskustelun.

Yhdistys piti myös kansanäänestyksen järjestämistä välttämättömänä. Neuvoa-antavien kansanäänestysten järjestämisestä keskusteltiin vilkkaasti. Lopulta sellainen järjestettiin tammikuussa 2004

vain Kiihtelysvaarassa. Äänestäneistä 63 prosenttia kannatti liitosta Joensuun kaupunkiin. Tämä oli joidenkin liitoksen vastustajien mielestä yllätys (Rannikko 2009: 13–14). Kuntaliitossuunnitelmien käynnistyttyä keskusteltiin siitä, tulisiko Kiihtelysvaaran ja Tuupovaaran liittyä Joensuuhun vai tehdä kahdenkeskinen kuntaliitos. Jos Kiihtelysvaara ja Tuupovaara olisivat tehneet kuntaliitoksen kahdestaan, näistä olisi muodostunut uusi kunta. Joensuun lähdeytyä mukaan tuli tavoitteeksi Vaarakuntien lakkauttaminen ja liittäminen Joensuun kaupunkiin. Keskustelu vaihtoehtojen paremmuudesta jatkui läpi koko kuntaliitosprosessin. Erityisesti kiihtelysvaaralaisten mielipiteissä pohdittiin Vaarakuntien kahdenkeskisen liitoksen etuja ja Joensuuhun liittymisen riskejä. Palvelujen säilymiseen osana Joensuuta ei täysin luotettu. Kirjoituksissa kritisoitiin sitä, ettei Kiihtelysvaaran ja Tuupovaaran välistä liitosta oltu edes selvitetty loppuun asti, vaikka koko kuntaliitosajatus lähti siitä liikkeelle. Kiihtelysvaaralaiset ottivat kantaa eri vaihtoehtoihin sekä kuntaliitoskuulemisissa että yleisönosastolla (esim. Karjalainen 25.10.2003). Tuupovaarassa puntarointi oli vähäisempää.

Kirjoittelussa näkyi pelko palvelujen keskittymisestä Joensuun keskusta (esim. Karjalainen 2.10.2003). Monissa mielipidekirjoituksissa korostettiin, että palvelujen saatavuutta arvioitaessa on otettava huomioon myös pienituloisimmat ja syrjäisimmillä seuduilla asuvat. Saavutettavuus ei riipu ainoastaan asuinpaikasta, vaan myös elämäntilanteesta, julkisesta liikenteestä ja mahdollisuudesta liikkua. Palvelujen hakeminen kauempaa on yhdelle arkipäivää, toiselle melkein mahdotonta.

Kuntaliitosprosessien yksi keskeinen teema, päätöksenteko ja osallistuminen huolestuttivat myös tässä liitoksessa. Päätökset tehdään kaukana, eikä päätöksentekijöitä kiinnosta maaseudun asukkaiden asiat. (Karjalainen 13.1.2004.) Maaseutualueiden ääni ei ehkä kuuluisi, paikallinen päätöksenteko karkaisi kauemmas ja asioista päätettäisiin sanelupolitiikalla.

Kuntaliitosprosessin aikana kuntalaiset olivat aloitteellisia ja toimittivat kuntapäätäjille kirjelmiä ja adresseja sekä osallistuivat aktiivisesti liitokseen liittyviin tilaisuuksiin. Mielipidekirjoituksissa näkemyksiä esitettiin yksilöinä, mutta myös kyli-

nä, ja niissä painotettiin kylien ja kyläyhdistysten roolia. Kylien vireyden ja toiminnan kytköstä kuntaliitokseen ei merkittävästi korostettu, mutta niiden aktiivisuus oli paljon esillä. Erityisesti Joensuuun maaseutualueiden kehittämisen ja markkinointiohjelma sai kylät aktivoitumaan, koska sitä kautta oli mahdollista saada hankkeille rahoitusta ja toisaalta markkinoida kyliä. Kyläjärjestelijää kaitvattiin avustamaan byrokraatiassa ja vahvistamaan yhteistyötä, jotta kylille saataisiin enemmän painoarvoa. Myös kylien yhteisten kokousten järjestäminen vähintään kerran vuodessa sekä kyläsuunnitelmien tärkeys ja niiden laatiminen kaikkiin kyliin mainittiin usein.

Kotikunnasta luopumisesta kirjoitettiin muutamissa jyrkissä mielipidekirjoituksissa. Monissa muissa yhteyksissä tuotiin kuitenkin esille, ettei kotiseutu ja siihen kiinnittyminen riipu kunnan virallisesta nimestä:

Meillä on kirkko ja museo, kansanlaulut ja murre, ei niitä voida ottaa pois. Ei paikallisuutta voi siirtää mihinkään, ne ovat täällä edelleen (Karjalainen 24.6.2004).

Monet kuntaliitoksen puuhamiehet taas olivat sitä mieltä, että liitosasiaa pitää tutkailla järjellä tunnesyöt unohtaen.

Karttula–Kuopio -liitos

Karttula oli noin 3500 asukkaan kunta Kuopion kupeessa. Kirkonkylältä on matkaa Kuopioon noin 45 kilometriä. Kirkonkylän lisäksi keskeisiä kyliä ovat Pihkainmäki, Syväniemi ja Airaksela. Karttulan ja Kuopion kuntaliitos varmistui, kun kuntien valtuustot tekivät asiasta myönteisen päätöksen kesäkuussa 2008. Liitos tuli voimaan vuoden 2011 alussa. Kuopiossa päätös syntyi yksimielisesti, Karttulassa valtuusto äänesti äänin 16–5 kuntaliitoksen puolesta (Savon Sanomat 13.7.2008).

Karttulassa otettiin oppia aiemmista liitosprosesseista. Liitoksesta kerrottiin avoimesti, kuntalaiset osallistettiin prosessiin heti alussa, heitä kuunneltiin kyläilloissa, netissä oli paljon informaatiota ja keskustelupalsta avoimena keskustelulle (esim. Savon Sanomat 19.1.2008). Se, että kuntalaisilla oli mahdollisuus esittää huolensa ja pelkonsa avoimesti ja tuoda ne keskusteluun ja purkaa niitä, lisä-

si selvästi luottamusta liitoksen jälkeiseen elämään liittyviin lupauksiin ja niiden pitämiseen. Kriittisimmin liitokseen suhtautuneita – pääasiassa kirkonkylällä asuvia – osallistui kyläiltoihin lehtikirjoittelun mukaan vähän. Erityisesti liitosta vastusti kunnallispolitiikassa voimakas sitoutumattomien ryhmä, joka vei liitosasian äänestykseen. Sitoutumattomien kanta ei kuitenkaan ollut koko Karttulan kanta.

Karttulan ja Kuopion liitoskeskustelun leimaava piirre on sen selkeä liittyminen kuntarajojen yli tapahtuvaan seutuyhteistyöhön joko Tervon kunnan tai Kuopion kaupungin kanssa. Liitosprosessin etenemisestä uutisoitiin asiallisesti, maltillisesti ja kirjoittelu oli melko vähäistä. Myös lehtiaineiston perusteella maltillisuus kuvaa prosessin etenemistä.

Kuntaliitoksiin liittyviin kyläiltoihin esimerkiksi Syväniemen kylällä osallistui noin kolmekymmentä henkilöä. Heistäkin puolet oli Karttulan tai Kuopion virkamiehiä tai luottamushenkilöitä (Savon sanomat 18.6.2008). Mitään isoja purkauksia tai kapinointia ei Airakselan kylää lukuun ottamatta Karttulassa esiintynyt.

Airakselan kylän aiheet irrottautua emokunnasta ja liittyä Kuopioon tekivät poikkeuksen tämän liitoksen maltillisuuteen. Kyläläisten mielestä Karttulan kunta syrji päätöksissään vireää ja muutovoittoista Airakselan kylää. Karttulan kunnanjohtaja ja kunnanhallitus ”tekivät täydellisen oharin” päättäessään ostaa sivistysjohtajan palvelut Tervon kunnalta. Asiaa oli aiemmin valmisteltu niin, että palvelut ostettaisiin Kuopiosta. Kunnanjohtaja perusteli päätöstä taloudellisilla syillä. Kuntajohtajan ailahtelu aiheutti kyläläisissä närää. Näkemykset niin luottamus- kuin virkamiestasolla ja erityisesti kuntalaisten keskuudessa olivat kielteisiä. (Savon Sanomat 18.1.2007.) Päätöstä pidettiin vastavirtaan soutamisena, koska karttulalaisten asiointi suuntautuu Tervon sijasta selvästi Kuopioon.

Ajatus Karttulasta irrottautumisesta oli itänyt kylällä jo pidempään. Airakselasta oli visioitu tulevaisuudessa 400–500 asukkaan kylää. Tämä ei kuitenkaan onnistuisi osana Karttulaa, koska Airakselaa oli aina syrjitty kunnan kehittämisspolitiikassa. Liittyminen Kuopioon takaisi toivotun kehityksen. Tammikuussa 2007 kyläkokous antoi äänin 56–4 kyläaktiiveille luvan jatkaa hanketta. Kyläläi-

set halusivat paremmin saavutettavia palveluita. Lisäksi kyläläiset eivät uskoneet Karttulan kestäväen tulevaisuuden taloudellisia haasteita. Liittymiselle myönteisen äänestystuloksen ratkettua todettiin, että hakemus Karttulasta eroamisesta ja Kuopioon liittymisestä jätetään sisäministeriölle. Kylän tavoite toteutui vuoden 2011 alusta, kun Karttulan kunta liitettiin osaksi Kuopion kaupunkia.

Kuntaliitoskirjoittelun selkeä painopiste oli vuodessa 2008. Kun liitoksesta oli tehty virallinen päätös, kirjoittelu väheni. Vuosien 2009 ja 2010 aikana liitoksesta kirjoitettiin harvakseltaan ja informatiivisesti. Liitokseen liittyvät mielipidekirjoitukset olivat puoltavia (esim. Savon Sanomat 22.11.2010).

Kuntaliitosliikehdintää puolesta ja vastaan

Sosiologiset liikemääritelmät lähtevät yleensä siitä, että yhteiskunnallinen liike on kollektiivinen toimija, joka tavoittelee yhteiskunnallista muutosta. Liikkeiden edellytyksenä on alan kirjallisuudessa pidetty yksimielisyyttä toiminnan tarpeellisuudesta, keskeisistä kysymyksistä ja protestoinnin tavoista (Konttinen & Peltokoski 2004: 41). Liikehdinnällä täytyy olla myös riittävä ajallinen kesto. Moninaisuutensa takia protestien lisääntymistä maaseudulla länsimaissa ei ole pidetty selkeästi yhtenä maaseudun liikkeenä tai maaseutu -liikkeenä. Esittelimme edellä, millaista aktivoitumista tapausesimerkkeihimme liittyi. Seuraavassa tarkastelemme tapauksiemme kuntaliitosliikehdintää ja/tai -vaikuttamista liike -keskustelun viitekehityksessä.

Liikehdinnän tavoitteet

Vanhemmat yhteiskunnalliset liikkeet puolustavat yleensä yhden ryhmän taloudellisia intressejä, kuten maanviljelijöiden toimeentuloa (Woods 2003). Sen sijaan kuntaliitoksissa kohteena ovat kaikkia kuntalaisia tai kyläläisiä koskevat asiat, kuten sosiaali- ja terveyspalvelut, alueen elinvoimaisuus tai demokratian toteutuminen. Aiemmissa suomalaisia kuntaliitoksia tarkastelevissa tutkimuksissa (esim. Leinamo 2004; Rannikko 2009) on todet-

tu, että kuntaliitosprosessissa on yleensä kolme keskeistä puheenaihetta: mitä tapahtuu palveluille, säilyvätkö vaikutusmahdollisuudet ja lähidemokratia sekä miten käy ihmisten ja alueiden identiteetille? Lisäksi on todettu, että kuntaliitosprosessissa tiedotuksella, julkisella keskustelulla ja mediassa on tärkeä rooli, joskaan mielipidekirjoitusten ei voi ajatella edustavan tasapuolisesti jotain yleistä mielipidettä (Laamanen 2007: 35; Kumpulainen & Sihvonon 2009a; 2009b).

Kuntaliitosaktiivisissa puolustetaan joissain tapauksissa, esimerkiksi Kangaslamella, taloudellisia intressejä, mutta tämä tapahtuu koko kunnan näkökulmasta. Airakselassa puolustettiin kyläläisten etuja kunnan kehittämissäpolitiikassa niin, että kylä olisi hyvä paikka elää myös tulevaisuudessa. Nilsissä korostui selvästi kulttuuristen intressien, kuntalaisten ja kunnan identiteetin ja menneisyyden, puolustaminen. Nämä ovat uudempien liikkeiden tunnusmerkkejä. Toisaalta Nilsissä puolustettiin myös koko kunnan taloudellisia intressejä, koska Tahkovuoren matkailualueetta ei haluttu antaa liitoksen myötä Kuopiolle.

Ihmiset antavat yhteiskunnallisissa liikkeissä asioille ja ilmiöille merkityksiä oman elämäntilanteensa, yhteiskunnallisen asemansa ja kulttuurisen ympäristönsä ehdollistamina (Konttinen & Peltokoski 2004: 12–13). Omassa tutkimuksemme tutkimuskohteiden välillä oli pienehköjä eroja siinä, miksi ja minkä puolesta tai vastaan kuntalaiset kirjoittivat ja mitkä asiat lehdissä nostettiin liitosprosessiin liittyvään uutisointiin. Kangaslamella kuntalaiset aktivoituivat liitoksen puolesta ja sitä vastaan. Nilsissä korostui selvästi identiteetti ja itsenäisenä säilyminen, Kangaslamella ja Karttulassa liitosta puolustettiin kuntatalouden näkökulmasta: palveluiden ylläpito vaatii liitoksen, ja Vaarakunnissa epäiltiin päätöksenteon demokraattisuutta liitoksen jälkeen. Luottamushenkilöille liitoksesta päättäminen näyttäytyi hyvin ristiriitaisena: liitos voi toisaalta helpottaa kuntataloutta, mutta itsenäisyyden kustannuksella.

Maaseudulla lisääntyneet mielenilmaukset ja niiden uudet painotukset, kuten kysymykset maaseudun ja sen alueiden käytöstä eri toimijaryhmien välillä sekä näihin liittyvistä oikeuksista, johtavat maaseudun määrittämiseen uudella tavalla (Woods

2008). Näin tekevät vääjäämättä myös kuntaliitokset. Kuntaliitoksissa pinta-alallisesti laajoja maaseutukuntia liitetään alueiltaan pienempiin, mutta väestömäärältään suurempiin kaupunkeihin. Tutkimusalueet ovat Nilsiiä lukuun ottamatta entisiä maaseutukuntia, jotka kuntaliitosten myötä ovat muuttuneet eri tulkintojen mukaan joko esikau-pungeiksi tai kaupunginosiksi.

Kuntaliitoksilla onkin aina inhimillinen puoli: paikallisen identiteetin katoaminen ja oman kunnan olemassaolon loppuminen. Tämä korostui aineistossa erityisesti Nilsiiän tapauksessa. Myös ihmisten identiteetit muuttuvat ja monimuotoistuvat, sillä osa pitää kiinni vanhasta. (ks. esim. Pitkänen 2009; Rannikko 2009: 6–7). Kuntasidonnaisen identiteetin korostaminen liittyy yleensä pieniin kuntiin. Tällainen identiteetti näyttäytyy kuntaliitoksissa kiistanalaisena ja tilannesidonnaisena, vaikka kuntaliitos on ensisijaisesti hallinnollinen muutos. Identiteetti puolestaan ei ole riippuvainen kuntien hallinnollisista rajoista. Esimerkiksi Kuopioon liitetyllä Vehmersalmella lähes puolet vehmersalmelaisista kokee, ettei vehmersalmelaisuus ole liitoksen jälkeen muuttunut ja lähes viidesosan mielestä vehmersalmelaisuus on jopa korostunut. (Laamanen 2007: 263–264; Pitkänen 2009: 64–65, 77.) Toisaalta, itsemääräämisoikeuden säilyminen ja palveluiden kehittäminen voivat merkitä kuitenkin alueellisen identiteetin vahvempaa säilymistä.

Liikehdinnän ominaisuudet

Kansalaisliikehdinnän kohteissa on maantieteellisiä eroja (Miller 2000). Osa vaikuttamiseen pyrkivästä kuntaliitosliikehdinnästä on hyvin paikallista, eikä koske edes koko kuntaa. Toiminnan kohteena on esimerkiksi oma kylä. Myös vaikuttamisen tavoitteet voivat olla kuitenkin hyvin erilaisia: toiset haluavat liitoksen toteutuvan, toiset eivät. Yleensä sekä liitosten kannattajat että vastustajat pyrkivät palveluiden turvaamiseen ja hyvään saatavuuteen. Kiistat koskevat tällöin siis keinoja. Esimerkiksi Kangaslammella osa aktiiveista puolusti kuntansa kehitystä kannattamalla kuntaliitosta. Heidän mielestä kunta kokonaisuutena ei selviä ilman liitosta, koska kunnan vir-

kakoneisto oli yksinkertaisesti liian raskas. Karttulan Airakselassa protestoitiiin jo ennen varsinaista kuntaliitosprosessia oman kunnan kehittämispolitiikkaa vastaan, koska siihen oliin hyvin tyytymättömiä.

Julkinen keskustelu on keskeinen protestien aktivoimisen väline. Kuntaliitoskiistoissa mielipidevaikuttamista tehdään kirjoittamalla lehtiin. Julkisuutta ei kuitenkaan hyödynnetä niin systemaattisesti kuin monet uudet liikkeet tekevät (ks. esim. Ilmonen 1998; Konttinen & Peltokoski 2004). Kuntaliitosprotestit ovat hyvin tunneperäisiä, epämuodollisia ja toiminta tapahtuu erittäin vahvasti ruohonjuuritasolla. Esimerkkitapauksissa liikehdintään osallistuneiden ryhmien koko vaihteli, mutta pääosin ne olivat melko pieniä. Nilsiiä lukuun ottamatta kuntaliitosprosessit kestivät useamman vuoden. Kun erityyppisiä mielenilmauksia koetaan pidemmän aikaa, voidaankin puhua enemmän liikehdinnästä kuin hetkellisistä mielenilmauksista.

Yhteiskunnalliseen liikehdintään osallistuu Suomessa usein hyvin koulutettuja nuoria kaupunkilaisia (Siisiäinen 1998; Konttinen & Peltokoski 2004; vrt. Kijärvi 2002; Björn 2003; Lindholm 2005). Niin ikään monen maaseudulla tapahtuneen ympäristöliikehdinnän toimijat ovat usein taustaltaan kaupunkilaisia (esim. Lehtinen & Rannikko 1994).

Kangaslammilla ja Karttulassa protestoinnilla oli selvät johtajat ja kuntaliitoskeskustelu henkilöityi muutaman keskeisen aktiivisen henkilön ympärille. Usein nämä olivat edelleen tai olivat olleet aiemmin mukana kunnallispolitiikassa. Nilsiiässä liitoskeskustelua piti yllä paikallislehti Pitäjäläinen. Se oli keskeinen aktivaattori ja toimija, koko keskustelun johtaja. Se kannusti kuntalaisia kirjoittamaan ja keskustelemaan liitoksen eduista ja haitoista koko liitoskeskustelun ajan. Mielipidekirjoitusten takana oli usein iäkäs kunnallispolitiikasta vetäytyneet henkilö.

Warkauden Lehti kirjoitti Warkauden ja Kangaslammen liitosprosessin etenemisestä yksityiskohtaisesti ja sen merkitys kuntalaisten tiedonsaannin lähteenä oli merkittävä. Karttulassa tavanomaisten kuntalaisten kuulemistilaisuuksien, kyläiltojen ja muiden tilaisuuksien lisäksi liitoskes-

ta keskusteltiin myös netissä sitä varten varatulla sivustolla. Vaarakunnissa liitoksen vastustus ja huoli tulevaisuudesta kaupunkilaisina henkilöityi kannatusta voimakkaammin.

Kumpulainen ja Sihvonen (2009b) havaitsivat tutkimuksessaan, että kuntaliitosprosessissa kylähdistykset ovat merkittävässä asemassa. Yhdistysten rooli nousi erityisen vahvasti esiin, kun he tarkastelivat millä tavoin, missä yhteyksissä ja missä muodossa demokratia tulee esiin liitosprosessin eri vaiheissa. Tässä käsiteltävissä esimerkkitapauksissa yhdistykset, kylähdistykset tai muut järjestöt nousivat kuitenkin vaihtelevasti keskustelemaan liitoksen puolesta tai vastaan. Airakselan kylä halusi eroon emokunnasta ja asiasta päätettiin yhteisesti kyläillä. Sanomalehti Karjalaisen kirjoituksissa äänenkäyttö keskittyi muutamaankin henkilöön, mutta myös kylähdistykset olivat äänessä. Kiihtelysvaaran ja Tuupovaaran asukkaat itse ajoivat asioitaan äänekkäimmin mielipidekirjoituksin, nimilistoin ja osallistumalla järjestettyihin kuntaliitostilaisuuksiin. Vaarakunnissa erityisesti eteläisissä kylissä koettiin monia palvelujen puolustustaisteluita. Ne päättyivät pääsääntöisesti tappioihin. (Rannikko 2009: 14.) Warkauden Lehdessä oli liitokseen liittyviä kuntalaisten mielipidekirjoituksia, mutta mitään liitoksen vastaista kansalaisliikettä Kangaslammilla ei syntynyt. Kangaslammilla ja Karttulassa selkeää ja äänekkästä kansalaisvaikuttamista esiintyi liitoksen puolustajien ryhmässä. Vastustajat sen sijaan olivat hiljaisempia ja tyytyivät kirjoittamaan mielipidekirjoituksia.

Artikkelin loppuksi ja jatkotutkimusten iduksi

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet neljän esimerkkitapausten avulla, millaista aktivoitumista suomalaisella maaseudulla tapahtuu kuntaliitosprosesseissa. Aktivoitumisen ja vaikuttamisen keinot olemme etsineet neljän sanomalehden kuntaliitoskeskusteluista. Tarkastelun teoreettisena viitekehyksenä ovat brittiläisen maaseutututkijan Michael Woodsin pohdinnat siitä, voiko maaseudulla tapahtuvan, mutta keinoiltaan hajanaisen kansalaisvaikuttamisen lisääntyessä puhua jo varsi-

naisesta maaseutua ja sen oikeuksia puolustavasta liikkeestä, vai onko kyseessä enemmän joukko erilaisia paikallisia mielenilmaisuja. Laajemmin näkökulma liittyy keskusteluun yhteiskunnallisista liikkeistä, niiden toiminnasta ja ominaisuuksista.

Lehdissä uutisoinnin perusteella kuntalaisten keskeisiä vaikutuskeinoja ovat nimilistojen kerääminen, kyläiltojen ja -kokousten järjestäminen ja valitusten tekeminen. Kuntaliitosliikkeitään liittyvät myös mielipidekirjoittelua. Kaikissa esimerkkitapauksissa kuntalaiset puolustivat maaseudulla asuvien ja laajemmin maaseudun oikeuksia olipa näkökulma liitoksen puolesta tai vastaan. Maantieteellisesti oikeuksien puolustamisella oli kuitenkin eroja eikä kaikissa tapauksissa puolustettu koko kunnan etuja. Kuntaliitosaktiivisissa on sekä vanhojen että uusien liikkeiden piirteitä, mutta se ei asetu vaivattomasti kumpaankaan kategoriaan. Liikkeitä on kuitenkin ilmeistä ja kuntaliitosaktiivisuus voidaan tulkita selkeäksi jatkumoksi suomalaisella maaseudulla jo aiemmin tapahtuneille kapinoille, mielenilmauksille ja liikkeille. Koska toiminta on vielä monisyistä ja tavoitteiltaan rakoilavaa, lienee ennen aikaista puhua suomalaista maaseutua puolustavasta yhteiskunnallisesta liikkeestä.

On tärkeää huomata, että kuntaliitosprosesseissa aktiivisuus ei lopu kun liitos astuu voimaan, vaan sitä esiintyy myös liitoksen jälkeen. Näin ollen paikallisella kansalaisvaikuttamisella on jatkuvuutta. Erityisesti kyläkoulun säilyttämisestä voi tulla politiikoinnin väline ja aktiivisuuden kohde kuntaliitoksen toteuduttua (esim. Woods 1998; 2003; Rannikko 2009; Tuononen 2010; Tantarimäki 2011). Usein näyttää käyvän niin, että maaseutukunnan kyläkoulut joutuvat lakkautusuhan alle pian liitoksen tultua voimaan. Näin kävi Kangaslammien Harjurannan koulun ja Kiihtelysvaaran Huhtilammien koulun tapauksissa kuntaliitosprosessin aikana annetuista toisensuuntaisista lupauksista huolimatta. Koulut ovat maaseudulla tärkeitä asukasmäärän kehittymisen ja odotusten kannalta. Ne nähdään maaseudun vetovoimatekijänä ja niiden sulkeminen on usein kyläläisille kova isku.

Tätä kirjoittaessa uutisoitiin, että entisen Karttulan kunnan alueella Syväniemen kylässä sijaitsevan Kemppeänmäen koulu on lakkautusuhan alla. Syväniemeläiset ovat keränneet liki

1 700 nimeä käsittävän adressin koulun säilyttämisen puolesta. Asiasta tekee kiinnostavan se, että kylässä asuu noin 650 ihmistä. Adressin on näin ollen allekirjoittanut yli 1000 muualla asuvaa henkilöä. Asia ratkesi Syvänniemien eduksi, kun Kuopion kunnanvaltuusto päätti tiukan äänestyksen jälkeen, että Syvänniemelle rakennetaan uusi alakoulu. Mikäli tällainen ilmiö - eli maaseudun oikeuksia puolustavat myös muut kuin siellä asuvat – saa kuntaliitosten seurauksena jatkoa, tulee protestointi entistä merkityksellisemmäksi ja vaikuttavammaksi. Paikalliset mielenilmaukset ja maaseudun politiikka eivät myöskään jäisi huomiotta.

Mikäli kaupunkiin liitetystä maaseutukunnasta palvelut häviävät nopeasti, voi siitä seurata kasvavaa tyytymättömyyttä ja uutta aktivoitumista myös liitosta puolustaneiden keskuudessa. Kuntaliitosten edelleen lisääntyessä on kiinnostavaa seurata, lisääntykö tyytymättömyyden ja pettymysten seurauksena myös kansalaisvaikuttaminen. Onko kysymyksessä vain pieni ja paikallinen, satunnainen aktivoituminen ja yhteisten intressien puolustaminen, vai voidaanko tulevaisuudessa puhua laajemmasta maaseutua koskevasta ilmiöstä, maaseutua puolustavasta liikkeestä? Tutkimus osoittaa, että vaikka maaseutukunnille asetetaan ulkopuolelta vahvasti uusia ehtoja ja niiden toimintoja muutetaan, ei maaseutu ole kuitenkaan vain vastaanottaja. Se on aktiivinen toimija ja politiikan tekijä. Kuntaliitoksen neuvottelu- ja sopimuksenteko ovat kuitenkin vasta liitosprosessin alkua. Kuntaliitosprosessit voisi nähdä myös mahdollisuutena uudenlaisen maaseutupolitiikan etsimiseen, jos niille annetaan tilaisuus ja resurssit. Kansalaisvaikuttaminen ja ruohonjuuritason toiminta sekä niiden syyt tulisi nähdä laajemmin niin palveluiden ja hallinnon kuin kuntien asumispolitiikan kysymyksinä.

Kiitokset

Kiitämme Maa- ja metsätalousministeriötä tutkimuksen rahoituksesta. Kiitämme kahta refereea – arvioijaa. Etenkin toisen heistä kirjoittama, erittäin yksityiskohtainen lausunto antoi intoa käsikirjoituksen terävöittämiseksi ja viimeistelemiseksi.

Lisäksi kiitämme dosentti Ismo Björniä ja projektitutkija Jukka Sihvosta käsikirjoituksen kommentoinnista. Viimeisenä haluamme lähettää kiitokset Mikko Kumpulaiselle, sinne jonnekin.

LÄHTEET

- Björn, Ismo 2003. Ympäristöpolitiikka metsässä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja no 141. Joensuu.
- Cheshire, Lynda & Geoffrey Lawrence 2004. From protest to partnership. Rethinking local responses to change and restructuring in Rural Australia. Paper presented in XI World Congress of Rural Sociology, Trondheim. Norway 25–30 July 2004.
- Haveri, Arto & Jyri Nieminen 2003. Mitä hyötyä on kuntien yhdistymisestä? Kuntien yhdistymisen vaikutukset luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden kokemana Heinolassa, Lohjalla ja Porvoossa. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 31(1): 7–21.
- Ilmonen, Kaj 1998. Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Martti Siisiäinen (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Vastapaino, Tampere. 15–42.
- Juppi, Pirita, Jukka Peltokoski & Miikka Pyykkönen 2004. Uutta liikehdintää, uusia näkökulmia. Teoksessa: Juppi, Pirita, Jukka Peltokoski, Miikka Pyykkönen (toim.). Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituuhannen vaihteessa. SoPhi. Jyväskylän yliopisto 2003. 266–283.
- Katajala, Kimmo 2002. Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittisen kulttuurin muutos Ruotsin ajalla (n. 1150–1800). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kijärvi, Susanna 2002. Paljon melua Naturasta. MTK:n rooli Natura 2000 -konfliktissa. Jyväskylän yliopiston julkaisuja 69.
- Konttinen, Esa & Jukka Peltokoski 2000. Ympäristöprotestin neljännen aallon sielunmaisema. Sosiologia 37(2): 111–129.
- Konttinen, Esa & Jukka Peltokoski 2004. Ympäristöprotestin neljäs aalto. Eläinoikeusliike ja uuden polven ympäristöradikalismi 1990-luvulla. SoPhi 85. Jyväskylän yliopisto.
- Kumpulainen, Mikko 2007. Tehdään se itse – kansalaisvaikuttamisen uusi aika maaseudulla? Tutkimus palvelujen uudelleen organisoitumisesta Suomessa. Tutkimussuunnitelma lokakuu 2007.
- Kumpulainen, Mikko & Jukka Sihvonen 2009a. Yhteen itäsuomalaisittain – tutkimus kuntaliitosprosesseista maaseutualueiden ja niiden asukkaiden näkökulmasta Joensuussa (Kiihtelysvaara ja Tuupovaara), Kuopiossa (Vehmersalmi) ja Varkaudessa (Kangaslampi). Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja N:o 1/2009.
- Kumpulainen, Mikko & Jukka Sihvonen 2009b. ”Kilpailukykyinen, suurempi kaupunki ja maaseutu”. Viestinnän luomat kuvat

- kuntaliitoksista. *Maaseudun uusi aika* 17(1): 20–33.
- Kuntaliitto 2012. Aiemmat kuntaliitokset. Kaksi suurta kuntaliitosaltoa. Saatavissa: <http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/kuntaliitokset/aiemmat-kuntaliitokset/Sivut/default.aspx>. [Viitattu 20.2.2012].
- Laamanen, Elina 2007. Vapaaehtoiset pakkoliitokset? Diskursiivianalyttinen tutkimus kuntarakennetta koskevasta julkisesta keskustelusta. Tampereen yliopisto. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Larsen, Soren L. 2008. Place making, grassroots organizing, and rural protest: A case study of Anahim Lake, British Columbia. *Journal of Rural Studies* 24(2): 172–181.
- Lehtinen, Ari & Pertti Rannikko (toim.) 1994. Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Gaudeamus, Helsinki.
- Lehtola, Ilkka 2008. Matka maalta markettiin. Liikkuminen ja palvelujen muutos itäsuomalaisella maaseudulla. Tiehallinnon selvityksiä 25. Tiehallinto, Kuopio.
- Leinamo, Kari 2004. Kuntaliitoksen jälkeen. Kuntien yhdistymisen vaikutukset liitosalueiden näkökulmasta. Vaasan yliopisto. Levón-instituutti. Julkaisu No. 111.
- Leinamo, Kari 2009. Maaseudun näkökulma kuntaliitosten perustaksi. *Maaseudun uusi aika* 17(1): 3–4.
- Leinamo, Kari 2010. Yhdeksän hyvää ja kymmenen kaunista. Vuosina 2001–2009 toteutettujen maaseutu-kaupunki -kuntaliitosten tarkastelua. Vaasan yliopisto. Levón-instituutti/Julkaisuja 131.
- Lindholm, Arto 2005. Maailman parantajat. Globalisaatiokriittinen liike Suomessa. Gaudeamus, Helsinki.
- Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi 2009. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2009. Helsinki.
- Miller, Byron A. 2000. Geography and social movements. Comparing antinuclear activism in the Boston area. University of Minnesota Press.
- Moisio, Antti & Roope Uusitalo 2003. Kuntien yhdistymisen vaikutukset kuntien menoihin. Sisäasiainministeriö, Kuntaosaston julkaisuja 4/2003.
- Murdoch, Jonathan 2000. Networks – a new paradigm of rural development? *Journal of Rural Studies* 16(4): 407–419.
- Murdoch, Jonathan & Terry Marsden 1995. The Spatialization of Politics: Local and National Actor-Spaces in Environmental Conflict. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 20(3): 368–380.
- Palonen, Kari & Hilikka Summa (toim.) 1996. Pelkkää retoriikkaa – tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Vastapaino, Tampere.
- Pitkänen, Helena 2009. Kuopion kaupungin ja Vehmersalmen kunnan kuntaliitos 1.1.2005. Vehmersalmelaisten näkökulmia kuntaliitoksen vaikutuksista ja onnistumisesta. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto, informaatioteknologian ja kauppätieteiden tiedekunta, kauppatieteiden laitos.
- Puustinen, Sari 1998. Kuohuttava kuntaliitos. Suomen kuntaliitto. Nro 89. Helsinki.
- Pyy, Ilkka 2009. Kuntarajan poistoja ja rajojen ylityksiä. *Maaseudun uusi aika* 17(1): 49–60.
- Rannikko, Pertti 2009. Kylä kaupungin laidaksi. Autoetnografinen tutkimus paikallisyhteisöjen ja identiteettien liikkeistä. *Maaseudun uusi aika* 17(1): 5–19.
- Rasmus, Ari 2006. Uudet liikkeet. Radikaali kansalaisaktivismi 1990-luvun Suomessa. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopistopaino.
- Reed, Matt 2004a. The rural arena. The diversity of rural protest in rural England. *Journal of Rural Studies* 24(2): 209–218.
- Reed, Matt 2004b. The Mobilisation of Rural Identities and the Failure of the Rural Protest Movement in the UK 1996–2001. *Space and Polity* 8(1): 25–42.
- Siisiäinen, Martti 1998. Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Martti Siisiäinen (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Vastapaino, Tampere. 219–243.
- Tantarimäki, Sami 2011. Mitä lakkautuksesta opimme? Tapaustutkimuksena vuonna 2007 lakkautetut kyläkoulut Korpilahdella, Kurikassa, Lammilla, Siilinjärvellä, Sysmässä ja Urjalla. Turun yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Brahean julkaisuja B:2. Koulutus- ja kehittämiskeskus Brahea. Turun yliopisto.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2004. Laadullinen tutkimus ja sisälönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Tuononen, Piia 2010. Kuuluuko kylien ääni? Kiihtelysvaaran, Tuupovaaran ja Joensuun kuntaliitos kylien näkökulmasta. Julkaisu: maton pro gradu – tutkielma, yhteiskuntapolitiikka. Itä-Suomen yliopisto.
- Woods, Michael 1997. Researching rural conflicts. Hunting, Local Politics, and Actor-networks. *Journal of Rural Studies* 14(3): 321–340.
- Woods, Michael 2003. Deconstructing rural protest: the emergence of a new social movement. *Journal of Rural Studies* 19(3): 309–325.
- Woods, Michael 2006. Political Articulation. The modalities of new critical politics of rural citizenship. Teoksessa: Cloke, Terry Marsden & Paul, Patrick H. Mooney. *Handbook of Rural Studies*. 457–471. Sage Publications, London. 457–471.
- Woods, Michael 2008. Social movement and rural politics. *Journal of Rural Studies* 24(2): 129–137.
- Väliveronnen, Esa 1996. Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Vastapaino, Tampere.

Viitattu sanomalehtiaineisto:

Pitäjäläinen:

- 1.5.2002: Nimikilpailu kirjoitti paljon ehdotuksia: Ekkustad, Tapu vai Luopio?
 23.9.2003: Kansanäänestys kuntaliitoksesta saa kannatusta nilsiä-läisiltä
 30.9.2002: Iltaspaloja, Eero Iltanen
 3.10., 7.10. ja 10.10.2002: Minun mielestäni, nimimerkit "Luupää", "Nilsiä olkoon edelleen Nilsiä" ja "Ärtynettiin joukko"
 4.11.2002: Iltaspaloja, Eero Iltanen
 3.4.2003: 435 nilsiäläistä vaatii kansanäänestystä.
 7.4.2003: Uutinen: "Nilsiä ei yhdisty Kuopioon!"

Warkauden lehti:

- 19.12.2002: Listassa 166 nimeä. Kuntalaisaloite kuntaliitoksen puolesta
 5.7.2003: Kangaslampi vaatii kaksi hallituspaikkaa kuntaliitok- sessa, Petri Pietiläinen
 14.8.2003: Pieni kunta on vaikean päätöksen edessä
 26.1.2004: Kaksi kolmasosaa kuntalaisista haluaisi Kangaslammin osaksi Varkautta, Antti Aho
 23.6.2004: Työt tehdään pääsääntöisesti ennen ensi vuotta, Jaana Virtanen
 25.6.2004: Kangaslampilaiset eivät katso rikkoneensa sopimusta, Antti Aho
 1.7.2004: Investointipäätös herättää närää, Antti Aho
 20.8.2004: Kangaslampi toteuttaa tämän vuoden hankkeet, Jari Valanta
 24.8.2004: Lukijalta. Kepun hankelista
 2.12.2004: Valitus hanke-listasta hylättiin

Savon Sanomat:

- 18.1.2007: Airaksela aikoo karata Karttulan. Jukka Nykänen.
 19.1.2008: Asukasillat Kuopion ja Karttulan liitoksesta alkavat. Ma- rita Tiihonen.
 18.6.2008: Karttula lipumassa Kuopion syliin. Pentti Myöhänen.
 13.7.2008: "Meille saatiin aikaan oikein hyvä sopimus". Pentti Myö- hänen.
 22.11.2010: Suur-Kuopiota rakentamassa. Paavo Suokko.

Karjalainen:

- 2.10.2003: Huoli palvelujen säilymisestä ajaa vaarakuntia Joensuuhun
 25.10.2003: Kuntaliitos ratkaistava kansanäänestyksessä
 13.1.2004: Tupa on täynnä ja tunnelma lämpenee
 24.6.2004: Mielipide.